

“Vi trenger ikke kunst og håndverk for å bli lærere”

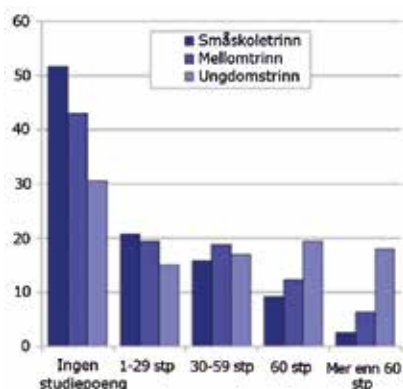
□ Av Kari Dosest Opstad, Universitetet i Tromsø Norges Arktiske Universitet

90 % av lærerstudentene ved grunnskolelærerutdanningen, 1.-7.trinn ved Universitetet i Tromsø Norges Arktiske Universitet (UiT), har kun kompetanse fra egen grunnskole i faget kunst og håndverk når de skal starte som lærere på barnetrinnet. Mange av dem mener det er tilstrekkelig. Under forberedelse av et innlegg til en konferanse, undersøkte jeg litt hvordan situasjonen er for kunst og håndverksfaget (K&H) i grunnskolen og lærerutdanningene. Jeg tok utgangspunkt i egne erfaringer som faglærer i K&H ved UiT, hvor både studietilbud og antall lærerstillinger i faget har blitt sterkt redusert de siste årene. Signaler fra kolleger ved andre lærerutdanninger tydet på at situasjonen er den samme flere steder. Enkelte fagmiljøer er blitt kraftig redusert, og i noen tilfeller radert bort. Svært få lærerstudenter velger fordypning i K&H. Hva skyldes dette?

Situasjonsbeskrivelse

Det finnes ingen oppdatert oversikt over kompetansesituasjonen i K&H i grunnskolen. Siste nasjonale oversikt er fra skoleåret 2005/2006. Tabellen nedenfor er hentet fra denne.

Figur 7.1. Andel Lærere med ulik fordypning i kunst og håndverk etter skoletrinn. Prosent

Kilde: Bengt Oscar Lagerstrøms (2007): *Kompetanseprofil i grunnskolen. Hovedresultater 2005/2006. Statistisk sentralbyrå. Oslo.*

Tabellen viser at det er mange som underviser i faget uten formell kompetanse, særlig på barnetrinnet. Samme undersøkelse viser også at den høyeste faglige kompetansen i K&H hadde gruppen lærere over 60 år, for åtte år siden. Det er flere forhold som gir grunn til å frykte at situasjonen er forverret etter denne kartleggingen.

Nedbygging av utdanningstilbud innenfor kunst og håndverk

Med ny rammeplan for allmennlærerutdanningen (ALU) i 2003 kunne lærerstudenter, for første gang, ta ALU uten noen obligatoriske praktiske og estetiske fag. Høsten 2010 ble ALU avvirket og erstattet

av den nye trinndelte grunnskolelærerutdanningen (GLU). UiT startet parallelt en pilot med 5-årige masterutdanninger for begge trinnene. Samtidig ble den 4-årige faglærerutdanningen i praktiske og estetiske fag avvirket. Høgskolene i Tromsø, Nesna, Notodden og Stord/Haugesund hadde gitt tilbud om denne utdanningen; etablert i 1999 for å imøtekomme behovet for lærere med kompetanse i de praktiske og estetiske fagene.

Den nye GLU-modellen med to trinndelte løp, 1.-7. trinn og 5.-10.trinn, ser ut til å ha medført at færre lærerutdanningsinstitusjoner tilbyr K&H. Universiteter og høgskoler drives i stor grad ut fra inntekter knyttet til studiepoengproduksjon. Med to parallelle utdanningsløp blir studentgruppene som skal gjøre fagvalg mindre, og små studentgrupper er dårlig økonomi. K&H er i utgangspunktet et dyrt fagtilbud. Dette medfører at institusjonene prioriterer å kjøre de fagtilbudene som gir best inntjening, og i den kampen taper ofte K&H.

Følgjegruppa for lærerutdanningsreforma, som har i oppgave å evaluere den nye GLU-reformen, påpeker i sin Rapport nr. 3/2013 faren for manglende fagbredde blant de nyutdannede lærerne, og framhever at situasjonen ser særlig dårlig ut for praktisk-estetiske fag og fremmedspråk. Tallene fra rapporten viser at av totalt 2907 studenter i GLU 1-7 var det bare 231 lærerstudenter som hadde K&H som fagvalg. For GLU 5-10 var det 100 av totalt 4909 studenter. Tallene refererer til fagvalg tatt i løpet av de første tre studieårene (kull 2010 og 2011). Alle GLU-institusjonene er representert i dette tallmaterialet.

Også omfanget av etter- og videreutdanning i kunst og håndverk de siste årene

har vært minimal. Tallene som er rapportert for videreutdanning (Rambøll 2010), viser at den storstilte kompetansesatsingen, Kompetanse for kvalitet, i liten grad har gitt et kompetanseløft for K&H. Av totalt 1038 lærere, som deltok på ulike videreutdanningstilbud (fram til 2010) var bare 28 innenfor K&H/formgivningsfag; fordelt med 12 på barnetrinnet, 13 på ungdomstrinnet og 3 på videregående skole.

Undersøkelse blant lærerstudenter i Tromsø

Situasjonen som er beskrevet over skulle tilsi at grunnskolen har stort behovet for lærere med kompetanse i K&H. Hvorfor er det da så få som velger faget?

I et forsøk på å finne svar på dette spørsmålet startet jeg høsten 2013 en undersøkelse blant lærerstudentene på masterutdanningene 1.-7.trinn, 2., 3. og 4. studieår ved UiT (tilsvarende GLU-utdanningene). Jeg ville bl.a. kartlegge studentenes bakgrunn og forholdet de hadde til faget K&H, samt hvilke begrunnelser de hadde for fagvalgene de gjorde i lærerutdanningen. Undersøkelsen er enda ikke ferdig analysert og publisert. Det gjenstår en del arbeid for å kunne tegne et fullstendig bilde. Tilsvarende undersøkelsen skal også gjennomføres blant studentene på 5.-10 trinn. Svarprosenten er på 78 % (52 av totalt 68 studenter). I det følgende vil jeg presentere noen av resultatene og reflektere over dem i tilknytning til situasjonen i faget.

Studentenes kompetanse i kunst og håndverk

90 % av studentene oppgav at de kun hadde K&H fra egen grunnskole som inngangskompetanse til lærerutdanningen. Siden faget ikke er obligatoriske i videregående skole er det få som har kompetanse derfra. Dersom studentene ikke får tilbud om, eller velger K&H i grunnskolelærerutdanningene, vil det store flertallet av lærere som utdannes fra UH-sektoren ikke ha høyere kompetanse enn egen grunnskoleutdanning som basis for undervisning.

I praksis vil dette si at en lærer med karakteren 2 i faget K&H fra grunnskolen, som eneste faglige ballast, formelt sett vil kunne undervise i faget helt opp til 8.trinn. Det finnes ingen nedre inntaksgrense for karakterer i K&H ved opptak til lærerutdanningene (slik som i fagene norsk og

matematikk, hvor de må ha minimum karakteren 3 fra videregående skole).

I Kunnskapsdepartementets forslag til ny kompetanseforskrift differensieres kravene til kompetanse for undervisning i ulike fag i grunnskolen. På barnetrinnet kreves det ingen formell kompetanse for å undervise i K&H (for fagene matematikk og norsk/samisk kreves det 30 studiepoeng). På ungdomstrinnet kreves kun 30 studiepoeng (for matematikk, norsk/samisk og engelsk kreves 60 studiepoeng). Dette skaper en situasjon med A- og B-fag i grunnskolen. Eksamensforskrift og økende fokus på testing i enkelte fag har ytterligere forsterket opplevelsen av at fagene har ulik viktighet.

Hvordan kan man forklare at det i Norge aksepteres at man kan undervise i fag man ikke har formell kompetanse i?

En mulig forklaring stammer fra tankegodset til den særnorske allmennlærerutdanningen (som nå er erstattet av GLU og som i stor grad bygger videre på samme grunnlag); Tanken er at det finnes en grunnleggende felles didaktisk tilnærming som er gyldig for alle fag. Har man kjennskap til denne innenfor ett fag kan dette overføres til alle andre fag. Denne ideen er særlig problematisk for de praktiske og estetiske fagene som kjennetegnes av at de har en vesentlig utøvende, praktisk og ferdighetsmessig karakter, i tillegg til den teoretiske som også alle andre fag har. Innenfor K&H skal elevene møte forskjellige teknikker, verktøy og materialer som krever håndverksmessig ferdigheter og kompetanse. Dette er en type ferdighets- og fortrolighetskunnskap som dreier seg om praktisk, kroppslig mestring og øving. Det er vanskelig å lese seg til disse ferdighetene, og man kan heller ikke forvente noen overføringsverdi fra andre fags didaktikk. Tidligere ble mye av denne typen kunnskap og ferdigheter overlevert fra generasjon til generasjon i hjemmet. Slik er det ikke lengre, og man kan ikke legge dette inn som en forutsetning for lærerkompetansen i grunnskolen. De fleste av dagens lærerstudenter har ikke lengre grunnleggende kunnskaper om basisteknikker som tidligere ble regnet som en selvfølge.

Det er vanskelig å forstå hvordan småskolelærere skal kunne ivareta overgangen fra barnehagen til skolen uten kompetanse innenfor praktiske og estetiske fag. Fra barnehagen har barna erfaringer som aktive deltakere i lek og praktisk-estetiske aktiviteter. Gjennom utforskende og skapende aktiviteter har de fått muligheter til å uttrykke seg individuelt og i samspill med andre. De har lært å bruke estetiske uttrykks- og kommunikasjonsformer og mye av kunnskapsutviklingen har skjedd som en integrert del av de praktisk-estetiske aktivitetene.

Studentenes begrunnelser for fagvalg

Undersøkelsen hadde en liste med forslag til ulike begrunnelser for fagvalg hvor studentene skulle nummerere disse fra 1 til 8 ut fra viktigheten for dem. Et stort flertall oppgav interesse for faget som hovedkriterium for fagvalg. Samtidig var det mange av utsagnene i kommentarfeltene som kunne indikere at studentene følte de måtte velge de "viktige fagene". Viktigheten av å ha god kompetanse i fagene norsk og matematikk framheves av mange. Få oppgir framtidige jobbmuligheter som begrunnelse for valgene.

Hvorfor velger ikke studentene kunst og håndverk?

For å få et bilde av hva studentene tenkte om faget K&H var det satt opp noen utsagn med begrunnelser for ikke å velge K&H. Utsagnene var valgt ut fra begrunnelser jeg har hørt brukt, samt innspill fra studenter. Studentene skulle krysse av ved utsagn de mente stemte overens med egne begrunnelser/tanker omkring faget. Nedenfor gjengis hvor mange prosent av studentgruppen som hadde krysset av for de ulike alternativene (noen studenter krysset av ved flere alternativer):

- Jeg kan ikke tegne: 56 %
- Man må være veldig kreativ for å velge kunst og håndverk: 37 %
- Man trenger ikke ta faget i lærerutdanningen for å kunne undervise i faget: 26 %
- Det er et vanskelig fag: 15 %
- Det er for mye arbeid: 15 %
- Jeg er blitt frarådet å velge kunst og håndverk: 11 %
- Det er for mange feminine aktiviteter i faget: 8 %
- Jeg får ikke jobb hvis jeg velger kunst og håndverk: 4 %
- Andre begrunnelser: 2 %

Svært få hadde oppgitt andre begrunnelser i kommentarfeltet knyttet til dette spørsmålet. Det er vanskelig å trekke noen sikre konklusjoner ut fra disse svarene. Betydningen av utsagnene må undersøkes nærmere. 26 % av studentene har krysset av for at de ikke trenger ta faget for å kunne undervise i det. Hva dette betyr er noe uklart. Ut fra kommentarer, og svar på andre av spørsmålene, kan det tyde på at mange mener egen kompetanse er god nok, men det kan også henge sammen med kompetanseforskriftens manglende krav til formell kompetanse i faget.

Mange oppgav manglende tegneferdighet og krav om kreativitet som begrunnelser for ikke å velge K&H. En umiddelbar reaksjon på dette (noe som også ble forsterket av enkelte kommentarer) er at vi som arbeider med faget i lærerutdanningene har en utfordring i å tydeliggjøre forventninger til inngangskompetanse, fagets innhold og hva som kan læres og utvikles gjennom studiet (j.fr. Eva Lutnæs artikkel: Vurdering av kreativitet, Form nr. 4-2013).

Studentenes kunnskap om læreplanen

Siden studentene med utdanning fra GLU 1-7 (og master 1-7 ved UiT) formelt sett kan undervise i de fleste fag helt opp til 8. trinn er det naturlig å forvente at de får noe innføring i de fagene som ikke er obligatoriske. Vi vet at lærere på barnetrinnet ofte må undervise sin klasse i de fleste fagene. Et naturlig spørsmål i undersøkelsen var derfor knyttet til studentenes kjennskap til læreplanen i K06. Følgende spørsmål ble stilt:

Hvor godt føler du at du kjenner læreplanen og innholdet i faget kunst og håndverk?

Resultater:	
Svært godt	2,1 %
Godt	10,9 %
Litt	28,3 %
Ikke i det hele tatt	58,7 %

Overraskende var det at blant 4.årsstudentene krysset hele 72 % av for alternativet "ikke i det hele tatt". Man skulle forvente at denne gruppen, som snart er ferdig med lærerutdanningen, hadde størst kunnskap. En årsak til dette resultatet kan være at 4. årsstudentene er den gruppen som har størst innsikt i hva de ikke kan.

Studentenes vurdering av egen kompetanse

Når studentene ble bedt om å vurdere egen kompetanse i faget K&H var det stor variasjon i svarene. Spørsmålene hadde ingen svarkategorier og studentene måtte svare med egne formuleringer. Urovekkende mange, med kun grunnskolekompetanse, mener dette er tilstrekkelig, mens andre gir tydelig uttrykk for at de føler seg svært lite kompetente.

Vi vet at lærerens kompetanse er av de enkeltfaktorene som har størst betydning for elevenes motivasjon og læringsutbytte. Det er vanskelig å forestille seg en inspirerende, engasjert og god kunst- og håndverklærer som mangler interesse for faget, og mangler helt grunnleggende kunnskaper og ferdigheter knyttet til teknikker, materialer og verktøy.

32 % av studentene svarer at de ikke kunne tenke seg å velge kunst og håndverk i lærerutdanningen. Det er rimelig å tolke dette som et uttrykk for manglende interesse for faget. Vi vet at mange lærere, særlig på barnetrinnet, må undervise i fag de verken ønsker å ha, eller har formell kompetanse i. Den verst tenkelige situasjonen er når læreren mangler både kompetanse, interesse, og i tillegg har en negativ holdning til faget. Et beskrivende uttrykk for dette fant jeg i en av studentenes kommentarer der hun/han som kun har grunnskolekompetanse i K&H, gir følgende vurdering av egen kompetanse: "Den er tilstrekkelig, men jeg har ingen interesse for faget, og er redd for å overføre denne holdningen til elevene".